



Dr. Mücahit KIVRAK¹

¹ BAÜN Edremit Myo

Zeytincilik ve Zeytin İşleme Teknolojisi Programı



kivrak@gmail.com

0505 772 44 46



ZEYTİN ÇEŞİTLERİNE GENEL BAKIŞ

Ders Notu: 22

Dr. Mücahit KIVRAK





İri tane
paradır.

ZEYTİNİN TAKSONOMİSİ

SINIF	Magnoliopsida
ALT SINIF	Asteridae
TAKIM	Scroophulariales
FAMİLYA	Oleaceae
Alt Familya	Oleoideae
TRIBE	Oleeae
GENUS	Olea L.
TÜR	Olea europaea L.
Alt Tür	Olea europaea L. subsp. sativa Olea europaea L. subsp. oleaster



Olea europaea L. subsp. *sativa* (kültür zeytini)

Heterozigot yapıdadır.

Yapraklar büyük, dallar yuvarlak ve dikensizdir.

Orta büyüklükte ve küresel taç yapısındadır.

Olea europaea L. subsp. *oleaster* (yabani zeytin)

Küçük yuvarlak veya hafif uzamış yapraklara sahiptir.

Meyvesi küçük, çekirdeği büyüktür.

Çalı veya ağaç formundadır.

Olea europaea L. türlerinin coğrafik dağılımı

1. Bölge Azores, Kanarya ve Madeira Adaları
2. Bölge Fransa, İtalya, Türkiye, Yunanistan, Suriye, Kıbrıs, Cezayir
3. Bölge Güneydoğu Asya, Himalayaların güneyi, Caucasu kuzeyi,
Caspian denizi
4. Bölge Sahra ve Sahra'nın kuzeyi

YERLİ ZEYTİN ÇEŞİTLERİMİZ

1969 yılında Zeytincilik Araştırma Enstitüsünde Marmara, Ege, Akdeniz, Güneydoğu Anadolu, Karadeniz bölgelerinden 88 çeşidi içeren yerli çeşit koleksiyonu oluşturulmuştur.

Gelecekteki araştırmalarda kullanabilmek için ülkemizde var olan zeytin genetik kaynaklarının korunması için gerekli önlemler alınmalıdır.

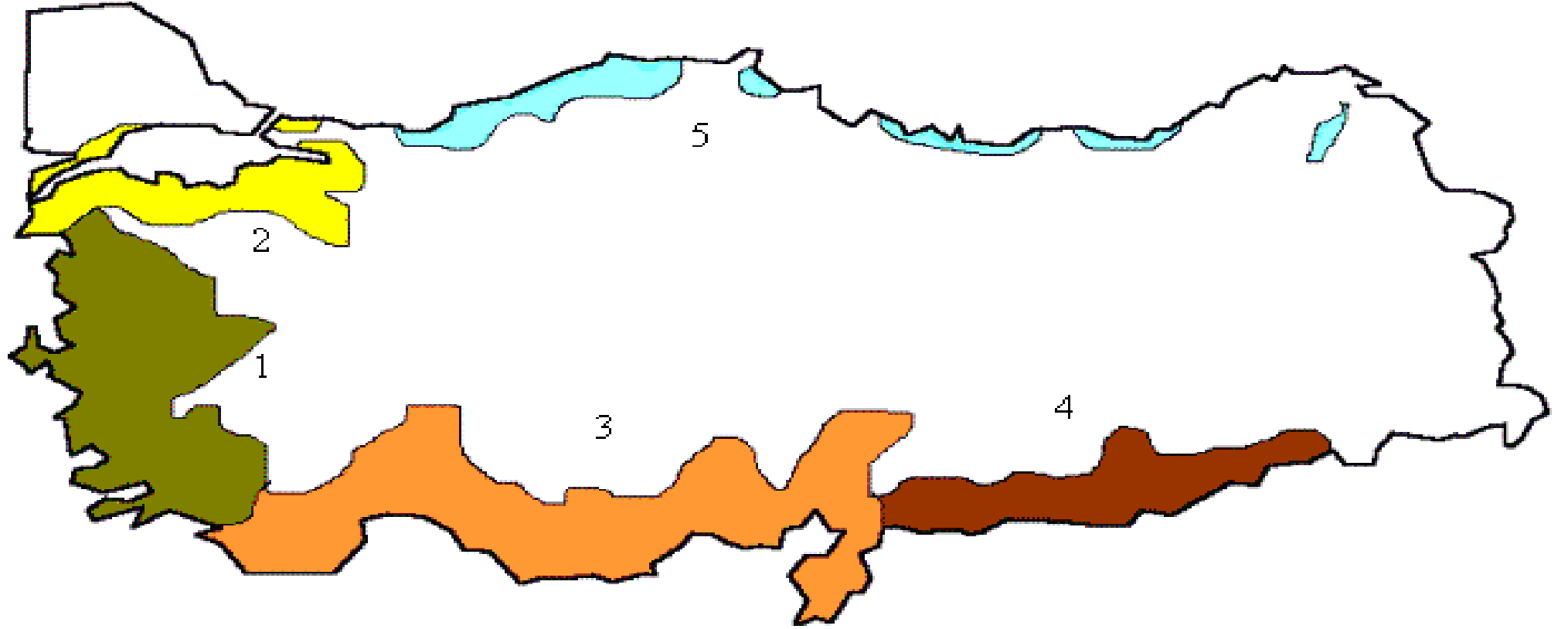
Uluslararası düzeyde;

-Uluslararası Biyoloji Programı (IBB)

-BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)

-Uluslararası Bitki Genetik Kaynakları Bordu (IBPGR)

gibi kuruluşlar bitki genetik kaynaklarının korunması için çalışmalarını sürdürmektedirler.



Şekil 2. Türkiye'nin üretim alanlarını gösteren harita.

1. Ege, 2. Marmara, 3. Akdeniz, 4. Güneydoğu Anadolu, 5. Karadeniz.)

(numaralar bölgelerin ağaç sayısı ve üretim miktarlarına göre çoktan aza doğru verilmiştir.)

Zeytin Çeşitlerimizin Periyodisite Eğilimleri

İyi bakım koşullarında düzenli ürün verenler	Çekişte, Domat, Gemlik, Manzanilla, Tavşan yüreği
Kısmen periyodisite gösterenler	Çelebi, Samanlı
Orta şiddette periyodisite gösterenler	Ayvalık
Periyodisite gösterenler	Büyük topak ulak, Çilli, Edincik su, Eğri burun, Kan çelebi, Karamürsel su, Memeli, Nizip yağlık, Kalembezi Sarı ulak, Saurani, Yağ çelebi
Kuvvetli periyodisite gösterenler	Çakır, Erkence, Kiraz, Memecik, Sarı haşebi
Mutlak periyodisite gösterenler	Kilis yağlık, İzmir sofralık

Fidan önemli bir başlangıçtır, binlerce yıl yerinde kalacak bir ağaç dikiyorsunuz, ya da yetiştiriyorsunuz.

Seçtiğiniz çeşit, değerlendireceğiniz yönü belirlemekte, yöreneze uygunsa iyi ürün verecektir ve türünün verimli bir ağacı ise, yıllarca sizin yüzünüzü güldürecektir.

Ülkemizde zeytin fidan üretimi önemli değişimler geçirmiştir.

2005 yılında, sertifikalı fidan diken çiftçilere doğrudan gelir desteği verilmesi, hem fidan dikimini hem de sertifikalı üretimi artıran, dolayısıyla fidancılığı düzene sokarak ve kayıt altına alan, önemli bir sistemi başlatmıştır.

Zeytinle birlikte diğer meyvelere de verilen desteklemelerde, zeytin 3 yıl birinci sırada yer almıştır. Özellikle 2006 yılı ki, çeşit ayırt etmeksizin dekara 250 TL verilmişti, en yüksek desteklemenin yapıldığı yıl olmuştur

2005-2009 yılları arasında ve toplam 5 yılda sadece zeytinde;

343 162 dekar alanda ,

17 158 113 fidan destekleme kapsamına alınmış ve

zeytin çiftçilerine toplam 70 506 012 TL ödenmiştir.

Toplam üretilen sertifikalı fidanın (65.750.164 adet) yaklaşık % 25 i kullanılmıştır.

Yıllara göre verilen destekleme miktarları ve sertifikalı zeytin fidanı üretimleri şöyle olmuştur.(TUGEM kayıtları)

Destekleme Birim Fiyatları (TL / de)		Sertifikalı Zeytin Fidan Üretimleri (adet)
2005	30	3 132 566
2006	250	9 785 818
2007	45 - 250	26 339 080
2008	40 – 100	24 432 160
2009	25 - 50, 50 – 100	2 060 540
2010	50 – 100	2 013 811

Destekleme arttıkça, fidan üretimi artmış, azaldıkça, üretimin de azalmış olması normal görülebilir. Toplam ağaç sayımızın 90 milyondan 160 milyona çıkmış olması sevindiricidir .

Destekleme miktarı birden bire 250 TL/ dekara çıktı. Üretilen fidanların % 90'ı GEMLİK çeşidi olduğu halde, bu çeşit için birdenbire 45 TL/ de düşürülmeseydi, keşke belli bölgelerde belli çeşitler desteklenseydi, keşke aşıyla üretilen çeşitlerde farkındalık oluşturulabilseydi.

Çünkü zeytin fidan üretimi bu değişikliklere uyum sağlamakta çok zorlanmış ve hatta sürdürülebilirliğini kaybetmiştir.

2007 yılı kırılma yılıdır, desteklemeye bağlı olarak artan üretim, o yıl gemlik de düşürölünce arz-talep dengesi bozulmuştur. Üretilmiş olan, yaklaşık 50 milyon fidan stoku hala bitmemiştir, piyasada 2 yıllık fidan diye satılmaktadır. Hatta orijinal 2 yıllık fidan tabiri gelişmiştir. Fiyatlar düşmüş ve hala normal seviyeye gelememiştir.

Sonuç fidancıların iflası, bir kısmını sektörden çıkması ve 160 işletmeden 24 işletmeye daha sonra düşmesidir.

Manisa'daki duruma bakarsak;

MANİSA da 2007 yılında 15 adet zeytin fidanı üreten işletme varken ve 8 çeşit üretilirken (Gemlik, Ayvalık, Domat, Uslu, Eşek, Çelebi, Memeli, Çekişte) bugün kayıtlı tek bir işletme bile kalmamıştır.

Manisa'nın Saruhanlı ilçesine bağlı Seyitoba Köyü, çok önemli bir örnektir. Zeytin fidanı üretimi ile sosyo-ekonomik değişim geçiren ve araştırmalara konu olan bu köyde, 130 hanenin 125'i zeytin fidanı üretmeye başlamış, aynı zamanda kooperatif kurarak birleşmişlerdir.

Son 10 yılda, bu köyde aşılı üretimle 300.000 zeytin fidanı üretilmiştir. Bugün, buradaki fidancılığın da sürdürülebilir olmaktan çıkması  z c d r.

Fidancılığın bugün geldiği durumda, Destekleme tek neden değildir ama önemli bir nedendir. Diğer nedenlerden biri, sertifikalı üretimin prosedürünü belirleyen yönetmeliklerin Tarım kanunu Ve Tohumculuk kanununa istinaden 4 kez değişmesidir .

Halihazırda yürürlükte olan yönetmelikler;

03.07. 2009 tarihli 27277 no lu Meyve Fidanı ve Üretim Materyali Sertifikasyonu ile Pazarlaması yönetmeliği,

15.05.2009 tarihli 27229 no lu Tohumculuk Sektöründe Yetkilendirme ve Denetleme Yönetmeliği

Bu yönetmelikler gereği 2009 yılından itibaren SERTİFİKALI üretim durdurulmuş, STANDART FİDAN üretimine geçilmiştir.

13.04.2009 da zeytin fidanları ihracatı ön izne bağlı mallar listesine eklenmiştir.

Zeytin fidanı üretim materyali ithalatı, 2012 yılına kadar belli şartlarla yapılabilecektir.

Yönetmeliklerin değiştiği bu süreçte mevcut bütün fidan işletmelerinin belgeleri iptal edilerek, yenilenmesi istenmiştir. Şartlara uyum sağlayabilenler devam etmektedirler.

Sertifikalı üretimin başladığı 1997 yıllarından beri, ertelenen ve ihmal edilen damızlık sorunu, son yönetmelikle, ülkemizde sertifikalı üretimin durdurulmasıyla iyice açığa çıkmıştır. Böylece, üretim materyalinin belgelenememesi, yani başlangıç materyalinin sağlandığı damızlığın sertifikasının olmaması yüzünden, 1998 den beri yasak olan, zeytin fidan ihracatının 13.04.2009 da açılması da, sektöre hiçbir yarar getirmemiş oldu.

Fidan işletmeleri, damızlık parsellerini kuramadılar, çünkü 3 nolu ünite olarak adlandırılan bu parsellerin kurulması için, kamu kuruluşları tarafından belli prosedüre uyularak üretilmiş fidanları fidan üreticilerine dağıtmaları gerekiyordu. Bu durum gerçekleşemedi ve en az 5 yıl daha mümkün olmayabilir.

Böylece, STANDART fidan üretimine geçildi. Üretim yöntemleri, başvuru prosedürleri, etiket vs ücretleri aynı olan standart fidanları dikenler, desteklemeden yarı yarıya yararlanma durumundadır. Son tebliğe göre 50 TL/ de, yani 10 dekara 500 TL. Bu miktar dikicilerin, desteklemeden yararlanma isteğini azaltmakta ve belge toplama ve desteklemenin getirdiği prosedürlere uymaktan kaçmayı tercih etmesine neden olmaktadır.

Diğer taraftan fidan üreticisi de, aranmayan etiketlere para yatırmaktan vazgeçiyor. 2007 den beri pek çok etiket ne yazık ki yakılmıştır. Sonuç olarak fidancılık biraz da kayıt dışına kaymıştır.

Damızlık parseli için fidan beklenirken, sertifikalı üretim materyali ithalatında değişiklik yapılarak, 2012 yılına kadar, 3 no lu damızlık parselini kurmak koşuluyla, her üretim sezonunda bu miktarın 200 katı üretim materyali ithal edilmesi mümkün oldu. Daha önce de ithalat vardı ,ancak ithal edilen fidanlarla sadece bahçe tesis edilebiliyordu, fidan ticareti için yurt içinde de tescil edilmeleri gerekiyordu. Bu bilindiği gibi uzun bir süreçtir. Önceki yıllarda Arbequin irta i-18 fidanları el atından satılmıştır.

Bugün gelinen nokta;

Yönetmeliklere uyum sağlayan işletmeler, 3 nolu damızlık parcelini kuruncaya kadar, 5-6 yıl, Sertifikalı fidan üretemeyecekler, sadece standart fidan üretimine devam edeceklerdir. İthalat yapabilirler, böylece damızlık parsellerini kurabilir ve damızlıklarını 200 katı üretim materyali ithal edip satabilirler. Küçük işletmeler, ki bunların içinde 3 nesilden beri zeytin fidanı üretenler vardır, bu işi bırakacaklar,

Bu arada yeni aktörler diyebileceğimiz, büyük kapasiteli fidanlıklar kurulmaya başlamıştır. İzmir-Torbalıda, Manisa- Köprübaşında ve Mersinde, doku kültürü ile diğer meyve türleri ve zeytinde üretim yapacak ileri teknolojili işletmeler kurulmuştur..

Destekleme devam edebilir ama 250 TL gibi bir miktar verilmesi beklenmiyor, 2014 yılında 180.000.000 ağaç hedefine ulaşabilmek için, yılda 5.000.000 fidanın üretilmesi hedefe uygun olacaktır.

Çeşit politikasına gelince, Yörelere uygun çeşitler konusu, tavsiyeden öteye geçemedi. Gemlik çeşidinin her yöreye dikilmesi engellenemedi, Destek düşürülmüş olsa da üretilen fidanlar bir şekilde dikildi ve hala fidan talebi en canlı çeşit olmaya devam ediyor, nedenleri incelenebilir. Destekleme yerel çeşitleri teşvik eder şekilde verilmelidir.

Arbequina ve diğer yabancı çeşitlerle ile kurulan bahçeler artabilir. Sık dikim, makinalı tarım, gibi yeni modeller uygulamaya geçebilir.

2009 yılında desteklenen çeşitlere baktığımızda, 37 yağlık çeşidi görüyoruz. Sofralık çeşitler ise destekleme kapsamından çıkarılmıştır. Bu durumun açıklaması ülke olarak yağlık zeytine yönelme politikası olabilir, bir yönüyle de, yöresel çeşitlerin kaybolmaması düşünülmüştür. Fidanı üretilen çeşitlerin durumuna baktığımızda, Gemlik, Ayvalık, Domat, Memecik, Eşek, Manzanilla, Nizip yağlık, Kilis yağlık gibi çeşitler ön sırada ve sürekli üretilmektedir.

2007 de, üretilen çeşit sayısı 19 a kadar çıkmış olsa da talebi olmayanlar kendiliğinden elenmiştir. Anılan 37 çeşidin üretilmesi damızlık sorunu bir taraftan, çoğunun aşısı ile üretilme zorunluluğu diğer taraftan kolayca hayata geçirilemeyecektir.

Sonuç olarak, zeytin fidancılığı yeniden yapılanma dönemindeydir.

Yönetmelikler tam olarak uygulamaya geçer ve kontroller yapılırsa her isteyen fidancılık yapamayacak, kayıt dışı önlenemezse, öyle her köşe başında, pazarda, zeytin fidanı satılamayacak, Fidanlar BİTKİ PASAPORTU ile hareket edecektir..

Dikim yapacaklar açısından bakılırsa, fidan temini şimdiki kadar kolay olmayabilir, güvenli fidan alabilecekler, fiyatlar ise muhtemelen yükselecektir.

Zeytin fidanlığının geleceği açısından;

Sertifikalı üretime verilen aranın uzamaması için, 3 nolu damızlık parselleri için gerekli olan fidanların üretilmesi hızlandırılmalıdır.

eşit politikası önemlidir ve damızlıkların kurulmasına da yn verecektir.

Piyasa talebi yanında, destekleme politikaları da çeşit seçiminde etkili olabilmektedir. Bu açıdan, Sofralık çeşitlerin de desteklenmesi için

Akhisar bölgesi özellikle çalışmalıdır.

Destekleme, bölgelere uygun çeşitler için farklılaştırılmalı, aşılı üretim için fark yaratılmalı ve üretim ve dikim sezonu başında açıklanmalıdır. Daha çok çiftçi yararlanmalı.

Siparişli fidan üretimi iyi bir model olabilir. 2 yıl öncesinden bölgesel ihtiyaçlar belirlenebilir ,hatta fidanlar damızlık parseli olan belli merkezlerde üretilebilir, büyütölmek üzere bölge fidan işletmelerine dağıtılabılır.

Akhisar gibi, Zeytinciliğin geliştiği bölgelerde fidancılığın da gelişmesi için çaba sarf edilmelidir.

Zeytin Çeşitleri;

Kendine uyuşmaz

Kısmen kendine uyuşur

Kendine uyuşur

YERLİ ÇEŞİTLERİMİZ

ÇEŞİTLER	KENDİNE VERİMLİLİK DURUMU	TOZLAYICILARI
EDİNCİK SU	KENDİNE VERİMLİ	-
SAMANLI	KENDİNE VERİMLİ	-
AYVALIK	KISMEN KENDİNE VERİMLİ	GEMLİK, MEMECİK, ERKENCE
ÇAKIR	KISMEN KENDİNE VERİMLİ	GEMLİK, ERKENCE, AYVALIK
ERKENCE	KISMEN KENDİNE VERİMLİ	AYVALIK, ÇAKIR
GEMLİK	KISMEN KENDİNE VERİMLİ	AYVALIK, ÇAKIR, ERKENCE, SAMANLI
MEMECİK	KISMEN KENDİNE VERİMLİ	AYVALIK, İZMİR SOFRALIK, ÇAKIR, GEMLİK, ERKENCE, MEMELİ
MEMELİ	KISMEN KENDİNE VERİMLİ	MEMECİK, AYVALIK, GEMLİK, İZMİR SOFRALIK, ERKENCE, ÇAKIR
YAMALAK SARISI	KISMEN KENDİNE VERİMLİ	-
USLU	KISMEN KENDİNE VERİMLİ	GEMLİK, MEMECİK
DOMAT	KISMEN KENDİNE VERİMLİ	AYVALIK, MEMELİ, MEMECİK, GEMLİK
İZMİR SOFRALIK	KENDİNE VERİMSİZ	MEMECİK, GEMLİK, ERKENCE, MEMELİ
EŞEK ZEYTİNİ	KENDİNE VERİMSİZ	AYVALIK, MEMELİ
KİLİS YAĞLIK	KENDİNE VERİMSİZ	AYVALIK, EDİNCİK SU, MEMECİK

YABANCI ÇEŞİTLER

ÇEŞİTLER	KENDİNE VERİMLİLİK DURUMU	TOZLAYICILARI
MANZANİLLA	KENDİNE VERİMSİZ	USLU, AYVALIK
ARBEQUİNA	KENDİNE VERİMLİ	-

% 10 tozlayıcı

OOOOOOOOOOOOOOOOOOOO
OOXOOXOOXOOXOOXOO
OOOOOOOOOOOOOOOOOOOO
OOOOOOOOOOOOOOOOOOOO
OOXOOXOOXOOXOOXOO
OOOOOOOOOOOOOOOOOOOO
OOOOOOOOOOOOOOOOOOOO
OOXOOXOOXOOXOOXOO
OOOOOOOOOOOOOOOOOOOO

% 23 tozlayıcı

OOXOOOXOOOXOOOXOO
OOXOOOXOOOXOOOXOO
OOXOOOXOOOXOOOXOO
OOXOOOXOOOXOOOXOO
OOXOOOXOOOXOOOXOO
OOXOOOXOOOXOOOXOO
OOXOOOXOOOXOOOXOO
OOXOOOXOOOXOOOXOO
OOXOOOXOOOXOOOXOO
OOXOOOXOOOXOOOXOO

O = ana çeşit
X = tozlayıcı

% 50 - 50

AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
BBBBBBBBBBBBBBBBBBBB
AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
BBBBBBBBBBBBBBBBBBBB
AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
BBBBBBBBBBBBBBBBBBBB
AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
BBBBBBBBBBBBBBBBBBBB

A = çeşit 1
B = çeşit 2

% 33 - 33 - 33

AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
BBBBBBBBBBBBBBBBBBBB
CCCCCCCCCCCCCCCCCCCC
AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
BBBBBBBBBBBBBBBBBBBB
CCCCCCCCCCCCCCCCCCCC
AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
BBBBBBBBBBBBBBBBBBBB
CCCCCCCCCCCCCCCCCCCC

A = çeşit 1
B = çeşit 2
C = çeşit 3

Zeytinde çiçek tozlarının 30 m'lik uzaklığa kadar etkili bir biçimde dağılım gösterdiği belirtilmiştir (Sibbett and Osgood, 1994).

İyi bir tozlanma için bahçede % 10 civarında tozlayıcı ağaç bulundurmanın yeterli olacağına dikkat çekmektedir (Lavee (1998).

Tavsiye edilen çeşitler

Ayvalık
Çelebi
Domat
Gemlik
Halhalı
Samanlı
Sarı Ulak
Uslu

Nizip Yağlık
Kilis Yağlık
Tavşan Yüreği
Butko
Büyük Topakulak
Edincik Su
Kan Çelebi
Memecik
Saurani

Bölgelere Tavsiye Edilen Zeytin Çeşitleri



Kuzey Ege: Ayvalık, Gemlik, Uslu, Domat, Eşek zeytini



Ayvalık



Gemlik



Domat



Uslu



Güney Ege:
Memecik, Domat, Erkence, Tavşan yüreği, Manzanilla,
Gemlik, Eşek zeytini



Memecik



Domat



Erkence



Tavşan yüreği



Manzanilla



Gemlik



Marmara Bölgesi: Gemlik,Karamürsel su,Domat, Samanlı, Edincik su



Gemlik



Domat



Samanlı



Edincik su



Akdeniz Bölgesi:

Batı Akdeniz: Tavşan yüreği, Kan zeytini, Büyük Topak Ulak, Uslu, Gemlik



Tavşan yüreği



Büyük topak ulak



Uslu



Gemlik



Doğu Akdeniz: Sarı Ulak, Büyük Topak Ulak, Ayvalık, Gemlik, Saurani Halhalı (Hatay),



Sarı ulak



Büyük topak ulak



Ayvalık



Gemlik



Saurani



Halhalı

Güneydoğu Anadolu Bölgesi: Nizip Yağlık, Kilis Yağlık, Halhalı(Derik), Edincik su, Tavşan yüreği, Manzanilla, Saurani



Nizip yağlık



Kilis yağlık



Halhalı



Edincik su



Tavşan yüreği



Manzanilla



Saurani

Karadeniz Bölgesi: Gemlik, Butko

Ege Bölgesi

Kuzey Ege: Ayvalık, Uslu, Domat, Çelebi(Eşek Zeytini)

Güney Ege: Memecik, Domat, Yamalak Sarısı, Erkence,
Tavşan Yüreği,

Marmara Bölgesi

Gemlik, Karamürsel Su, Domat, Samanlı

Akdeniz Bölgesi

Batı Akdeniz: Tavşan Yüreği, Kan Zeytini, Büyük Topak
Ulak(Çilli),
Uslu, Gemlik

Doğu Akdeniz: Sarı Ulak, Büyük Topak Ulak, Halhalı,
Gemlik, Ayvalık

Güney Doğu Anadolu Bölgesi

Nizip Yağlık, Kilis Yağlık, Halhalı, Edincik Su,
Tavşan Yüreği,

Güney Anadolu Bölgesi için Gemlik ve Ayvalık çeşitlerinin daha ziyade bölgede yer alan barajlar çevresindeki nisbi rutubeti yüksek bölgelerde yetiştirilebileceği özellikle Gemlik çeşidinden kuru yetiştiricilik şartlarında beklenen sonuçların elde edilemeyeceği dikkate alınmalıdır.

Sorularınız varsa cevaplayayım.

Daha sonra aklınıza soru gelirse lütfen yüz yüze, e posta veya telefon yoluyla ulaşınız.





Bu ders notları zeytincilik programı öğrencileri, Kursiyerler, sektör temsilcileri, diğer üniversitelerde okuyan önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile araştırmacılara yönelik hazırlanmıştır. Daha detay bilgiye ulaşmak isterseniz lütfen iletişime geçiniz.

DERS NOTLARI SÜREKLİ YENİLENMEKTEDİR.
LÜTFEN DAHA ÖNCE İNDİRDİĞİNİZ DERS NOTU VARSA
YENİ TARİHLİ OLAN DERS NOTUNU TERCİH EDİNİZ.
NOTLARDA HATALI ve
EKSİK BİR YER GÖRDÜĞÜNÜZDE LÜTFEN BİLDİRİNİZ.

Dr. Mücahit KIVRAK

0 505 772 44 46

kivrak@gmail.com

www.zeytin.org.tr

www.mucahitkivrak.com.tr

Sosyal medya iletişim

<https://www.facebook.com/mucahit.kivrak>

<https://twitter.com/zeytinist>

<https://instagram.com/zeytinist/>

<https://www.youtube.com/channel/UCNDXadH7jpB0FVRLbEvtqHA>